

Česko-lužický věstník

Ročník XVII
Číslo 4/ duben 2007

Foto
Ondřej Doležal.

Jurij Brězan

Dwanata hodžina

Spiš, ludo serbski,
zo njewidžiš hišće,
kak wječor so bliži,
kak slónco so niži,
kak džeň so či chila?

Njewidžiš ćmičku,
kiž so tu šěři?
Nječuješ zymu,
kotraž so zběha?
Njezda so smjertny
či powětr być?

Budžic chcu tebję
a storkač a wołač,
dónž njebudžeš skónčnje
mi wotućic zbóžnje,
prjedy hač hasnje
či slónco na wěčnje!

(1937)

Dwanáctá hodina

Spiš, lide srbský,
že nevidíš ještě,
jak večer je blízko,
jak slunce je nížko,
jak den se ti sklání?

Nevidíš soumrak,
co se tu šěří?
Necítíš zimu,
která se zvedá?
Je vzduch cítit smrtí,
nezdá se ti?

Budu tě budit,
burcovat, volat,
dokud se konečně
nevzbudíš šťastně,
ještě než zhasne
navždy ti slunce!

Z výboru *Serbska poezija 20*, str. 5. (Ludowe nakładnistwo Domowina, Budyšin 1986) přeložil Radek Čermák.

Literární apologie Jurije Brězana

Radek Čermák

Právě před rokem odešel nejvýznamnější lužickosrbský spisovatel své doby, Jurij Bržezan (9. 6. 1916–12. 3. 2006). Málokdo se zapsal do lužickosrbské literatury takovým způsobem jako on. Byl prvním autorem, který začal tvořit pro obě kultury regionu – lužickosrbskou i německou, a nejen to – dokázal se suverénně pohybovat v obou kánonech naráz. V Juriji Bržezanovi má lužickosrbská literatura osobnost, která se vyvíjí od lidového autora přes novou socialistickou tvorbu až k prvkům postmoderny ve druhé knize románu Krabat. První tvorba pochází ještě z období nacizmu,

Setkání Jurije Brězana s Ludvíkem Vaculíkem v roce 2004 v Horním Hajnku.

po vyloučení z gymnázia pro politickou „nezralost“ (1936). Podporu získal v Praze, a dostudoval v polské Toruni. Bržezan psal tehdy bojovně vlasteneckou poezii v lužické srbsčině a konvenční básně německé (mj. programovou báseň Dwanata hodžina). Němčina nebyla nenáviděná, stala se mu prostředníkem německé kultury.¹ Po osvobození Lužice se stal vůdčím činovníkem lužickosrbské mládeže (1946–48), poté celý život působí jako spisovatel z povolání. Zpočátku vydal tři básnické sbírky (Do noweho časa 1949, Swět budže rjeiši 1951, Naš wšedny džen 1955), ve kterých navazuje na „lidovou“ tradici, ale zároveň přináší osobitou lyriku, která je však ovlivněna dobou svého vzniku. Svě uznání novému státu zhmotnil v dobové poémě **Kak wótčinu namakach** (1950).²

Jak jsem našel svoji vlast

I. Když jsem se narodil, / ve válce byl můj otec / a bráníl vlast: / ani svoji, / ani moji – / ale císaře / a jeho baronů a hrabat. // Žhavé železo šlehalo otec / přes jámy a zákopy / a sedělo mu během dní / roky života z těla. // V kolébce plakal jsem / nic netuše, / a matka mi zpívala písničky: / „Spi, synku můj, spi, / otec je ve válce, / spi, synku můj, spi, / dá-li Bůh, vrátí / otec se ve zdraví.“

II. Když jsem kolébce odrostl, / vrátil se otec / a do rukou znova / vzal dláto a sekáč a paličku / a pustil se do práce, / zase do kamenného lomu. // Já přišel do školy / a naučil se básně / o vlasti – / dojemná slova ve skvělých rýmech – / nahlas jsem je přečetl otci. / Otec měl trpký úsměv / a trpká jen slova / pro skvěle zbasněné lži! / A víc než učitel / věřil jsem otci.

III. Když jsem vyrostl, / řádila hnědá vřava / v ulicích měst, / a z oken vznešených lidí / vylézaly vlajky / se čtverou šibenicí, / a ve skrytých sklepích / bili do živých lidí, / a tekla rudá krev. // A to „Heil“ / a vlajky v oknech, / a ti bití ve sklepích / a jejich rudá krev – / to vše bylo konáno / ve jménu a ke

cti / vlasti. // Ale ne moji, / a řekl jsem to veřejně / a tak jsem se stal / soudruhem bitých ve sklepích. / A posmívali se / a říkali mi: / „Ničemo bez vlasti!“ / Ani nevěděli, / jak moc tu mluvili pravdu. / Pouze: / nebyla to moje vina, / a sám jsem byl smutný, / že jsem bez vlasti.

IV. Když mě pustili ze spárů, / hnaly se tanky polským obilím, / vesnice hořely, / a Varšava byla městem rozvalin, / a šílená rádia chraptivě křičela, / a noviny ve řvavých titulcích, / a matky, co porodily syny k životu, / se pyšnily zabitými, – / soused proti sousedu / a slepý slepým zahnat se nechal / pro podivnou vlast / v podivném rej / rovnou do hrobu. // A já nedokázal nic pochopit, / bez vlasti jsem byl / víc než kdy jindy.

V. Když ale potom / mezi Volhou a Donem / kouř, dým a smrt / Velkých Sto Dnů bitvy / se v modrých mrazech ztratilo, / objevilo se to nové, / nejasné snad / a jako za mrakem ještě: / moje, / opravdu moje vlast. // Co jsem viděl daleko na východě, / byl mráček pouhý; / ale s hroby táhl blíž, / byl větší a větší, / byl to mrak, / blížící se, / a byl blízko – / přece jen mrak.

VI. Když této války poslední mrtvé / do naší země pochováli, / počala ze sna / pravda mi růst. // A když na hrobech popoté mrazy / spálily poslední květiny, / byla ze sna / pravda. // To pochopil rozum, / prázdné však ještě mi / zůstalo srdce.

VII. Když se naše delegace vydala do Berlína, / byl jsem v ní i já. / Ani jeden z nás si nebyl jist, / jaké ceremonie, / jak hluboký úklon, / nebo snad poklona – anebo ne – / co jinak může být / formou a zvykem / v domě prezidenta / naší republiky. // Jeden (kdysi byl / hostem pana barona) / poučil nás: / tak je třeba kráčet / a tohle se nedělá / a – proboha – jenom to ne ... / no, a tak dál. // A pak bylo všechno jinak: / k nám nepřišel stát, / (jak jsme ho znali dřív) / k nám přistoupil člověk. / Žoviální nebyl ani trochu, / ale usmíval se / (jak někdy se usmívá / v neděli otec) / a taky se neptal na pokrytecké fráze, / ale jak se má tenhle / nebo tamten, / (přesně, jako se mě ptá otec, / když jsem na návštěvě doma). / A pak se prezident zasmál – / jak lidé se smějí, / a později řekl, že se postará / o to a ono. // A tady byl člověk / zase státem / nebo, já nevím – / náhle jsem nemohl člověka / už rozeznat / od státu. / A řekl jsem mu to podobně taky tak. / A on se s radostí zasmál, / a já se smál taky; / a z úsměvu skočila / mi náhle do duše bolestná radost: / „Našel jsem / svoji, / ano, svoji vlast!“³

- 1) Viz také Dietrich Šolta, Stawizny serbskeho pismowstwa 1918–1945 (Ludowe nakladnistwo Domowina, Budyšin 1998), str. 227; Jěwa Marja Čornakec, Serbske pismowstwo mjez 1937 a 1945, Lětopis D6 (1991), str. 68.
- 2) Např. v antologii Serbska pšeni (Domowina, Budyšin 1953) str. 157–162. Báseň zde uzavírá antologii básnictví od počátků.
- 3) Srovnej s básní Alfreda Měškanka (*1927) Pšijašalam žek (1998) z antologie Wjacornješe stawanje (LND, Budyšin 2000), str. 32–33: **Přátelům díky** Za mého dětství / ve škole nás učili, / že všichni Slované jsou národ bez kultury. – / Naš otec, naše matka, milióny lidí / bez kultury žijí? / Ano, to nás učili, / a množství věřili. // Po dvanácti rocích / uběhlo tisíc let; / tisíc let vlády panské rasy, / která potřebovala pacholky, / násilí a lži, / neboť je jediným národem, / který má lidskou kulturu. // Když nám zasvitlo / zase svobody slunce, / volaly slovanské národy / svému nejmenšímu bratru / ku pomoci. / A mladým Srbům, mezi nimi i mně, / daly možnost poznat slovanské národy, / a z jejich kultury nasát vědomí, / doma jim dlouho zapovězené / a zapřené. // Z toho vědomí pak vyrostla láska / a hrdost / a vůle / do práce pro srbský národ. // V mládí tedy / od přátel jsme se učili, / přijali vědomí / pro životní práci. // A po desítkách let, / když se dívám zpět, / vyslovuji díky: / Díky slovanským přátelům, / kteří chudému chlapci dali / možnost poznání, / objevu velkého / a bohatého světa: / hudby Chopina / a Dwořáka, / básní Mickiewicze / a Puškina, / maleb Matejka / a Alše / románů Prusa / a Němcové, / celého bohatství slovanské kultury / a upřímného přátelství obyčejných lidí. // Díky všem / za stálou pomocnou ruku / za uchované slovanství / a všechno jeho bohatství, / které tvoří i naše kultura / a naše řeč, / srbská, / kterou uchovali pro nás naši otcové. / Ji máme chránit / a pěstovat. // To je náš úkol, / aby Srbsťvo trvalo / ještě další staletí / na naší drahé zemi, / v Lužici.

Báseň má svůj osud. Text vznikl pod dojmem setkání s prezidentem NDR Wilhelmem Pieckem. Bržzan ho napsal v době, kdy NDR byla prvním německým zřízením, které uznávalo práva Lužických Srbů a masivně podporovalo jejich instituce. Dílo se záhy stalo povinnou četbou a bylo využito oficiální propagandou. Na sklonku 50. let po stabilizaci režimu ale NDR začala tlačit na centralizaci a asimilaci. Po roce 1956 začala výstavba kombinátu Čorna Pumpa a rozsáhlá těžba, po roce 1958 byla provedena násilná kolektivizace zemědělství. V roce 1964 Bržzan napsal báseň *Wie ich mein Vaterland verlor* (Jak jsem ztratil svoji vlast) v souvislosti s plánovanou likvidací školství. Bržzan to sdělil v rozhovoru s názvem *Antibáseň pro Serbske nowiny* 22. ledna 1993 (příloze *Wuměłstwo, literatura*). Báseň *Kak wótčinu namakach* vyšla znovu v autorem precizované verzi ve výboru *Serbska poezija 20* (Ludowe nakładnistwo Domowina, Budyšin 1986), str. 27–32 s datací 1985. Zajímavý je především nový konec: *namakał běch swoju, woprawdźe, / swoju wótčinu.* v předminulém čase.

Stává se zde průkopnickým autorem „socialistického realizmu“ nejen v Lužici ale i v celé NDR.

K tomu Kito Lorenc: „*We woprawdźitosći je němska lyrika w swojej hłownej wuwicowej tendency serbsku lyriku w jeje hłownej linii, kaž ju Bržzan zastupowaše, při tutym předstajenju natwara hakle kónc štyrcetych, spočatk polstatyčnych lět, nachwatała*. [...] *Mjeztym zo tčeše němska lyrika powšitkownje hišće hłuboko we wotličanju z wonym ‚Irrweg einer Nation‘ (A. Abusch w l. 1946), postaješe serbsku lyriku hižo najpozdžišo wot lěta 1947 sem w poňnej měrje ‚impetus nowonatwara*. [...] *Hdyž móžeše Johannes R. Becher nowej němskej młodžiny swoje ‚Auferstanden der Ruinen‘ wěnować, spěwaše serbska młodžina hižo tři lěta ‚Z młodej mocu...‘*“⁴

Lyrika Jurja Bržzana jako basnistwo aktiwistow přenjeje hodžiny, *Lětopis A 1967/2*, str. 202–203. Citováno podle Přinošků k stawiznam serbskeho pismowstwa 1945–1990 (LND, Budyšin 1995), str. 94–95.

Jurij Bržzan je katarzí nové socialistické naděje i pozdějšího rozčarování. Stejně jako řada dalších Lužických Srbů, kteří nový pořádek vnímali jako spravedlivější, se s novou republikou šil se všemi jejími nedostatky. Snad by tomu ani jinak nemohlo být, první povídky z lužickosrbského života za rodícího se socialismu jsou značně schématické, jak je známe z dobové české umělecké tvorby (Přenja bróza, 1951).⁵ V tomto směru bychom jej mohli připodobnit k Pavlu Kohoutovi, případně režiséru Otakaru Vávroví. Bržzan se nikdy režimu nepostavil, nicméně nemůžeme mu vyčítat nějaké názorové kotrmelce. V letech 1969–1989 byl Bržzan dokonce místopředsedou Svazu spisovatelů NDR. Nikdy se nestal servilním komunistou, zároveň se nikdy neodvrátil od dřívějších děl, i když velmi často pociťoval potřebu své působení vysvětlovat a komentovat. Postupně se propracoval ke střízlivějšímu náhledu na svět a promyšleným filozoficky podloženým literárním pracím. Střízlivě viděl i novou německo-lužickou pospolitost. Svůj podíl na tom má i skutečnost, že v NDR nenastal žádný etický poločas podobný našemu roku 1968.

Náskok v „socialistickém realizmu“ si Bržzan udržel i přecházející do druhé fáze tvorby trojdílným románem *Feliks Hanuš* (1958, 1960 a 1964) o myšlenkovém vývoji lužickosrbského intelektuála od žákovských let. Román ukazuje intelektuální pokrok své generace a v tomto smyslu je čitelný i dnes. Více problematická jsou dvě prozaická díla Robert a Sabina (1961)⁶ a *Nawróto* do

Krakowa (1966)⁷ z dozrívající fáze ryze prosocialistické tvorby, kde se řeší láska mezi kapitalistickým pragmatizmem a socialistickým idealizmem.

Ve třetí a poslední fázi tvorby od 70. let jasně dominuje filozofický román *Krabat* (I. díl 1976,⁸ II. díl 1993). Bržzan pověst o čarodějově učni Krabatovi nejdříve převyprávěl v knize *Čorný młyn* (1967),⁹ a posléze přetvořil v román s prvky mýtu. Na základě lidové legendy, která vznikla v bídě po třicetileté válce na základě pravdivého příběhu chorvatského šlechtice Jana Šadoviće, vystavěl epos s filozofickým podtextem, který po svém způsobu dává smysl dějinám lidstva na dějinách Lužických Srbů, zároveň ukazuje lužickou otázku jednoznačně jako otázku sociální. Na začátku popisuje historii dvou rodů poddaných Serbinů a šlechtických Reissenberků soupeřících od nespravedlivého stvoření světa. Silicí Serbinů je právě Krabat. Po vymření rodu Reissenberků to, co ztělesňují, ztratí konkrétní podobu. Poslední Serbin, vědec Jan Serbin dokáže měnit genetický kód člověka a s Krabatem se spojí v jedno bytí. Reissenberka stále chce zabít, zároveň se ale musí vypořádat s možnostmi zneužití vědění a moci. Staví proti sobě rozum a svobodnou vůli.

Citát z románu *Krabat*: „*Moc jsem si představoval jako hlavu Medúzy. Když se Medúze podíváme do obličejů, zkameníme, když si zakryjeme oči, staneme se červem ve vlastním mase. Ale Perseus pomocí gorgonské hlavy zachránil sebe i Andromedu a Andromeda mu porodila čtyři syny. Kdo mi odpoví, co je správné? [...] Mě ale napadlo, že Athénin naleštěný štít umožnil Perseovi vidět Medúzu jako v zrcadle – vidět ji a nepohlédnout na ni – v zrcadle pozvednout meč, a ve skutečnosti srazit hlavu proměňující lidi v kámen; s odvráceným obličejem pak uložil strašlivý obličej do koženého pytle, pytel zatáhl uzlem, který už nikdy nikdo neměl povolit, a moc měla být navěky uvězněna. Avšak Perseus sám uvolnil uzol, aby osvobodil Andromedu, aby ji, právě osvobozenou, zachránil před novým zajetím a sebe, osvoboditele, aby zachránil před smrtí. Teprve potom vrátil Athéně její štít a předal jí i hlavu Medúzy, kterou bohyně připevnila na svůj štít. Zářící štít vědění a strašlivou tvář moci!*“ (Krabat, *Práce*, Praha 1982, str. 126, 127, přeložila Ingrid Vedralová, red. upr. RČ).

Zatímco román *Krabat* směřuje k filozofii národního bytí, nejvýznamnější román *Stary nan* (1982)¹⁰ hledá smysl života jediného člověka v retrospektivě posledních deseti dnů umírajícího otce. „*Zatímco Krabat je mýtem sám o sobě a musí být neustále konfrontován s obrazem člověka a Lužického Srba, je v *Obrazu otce odhalován archetyp bytí konkrétní osoby – v první řadě člověka a teprve až poté Lužického Srba. Pro svou nadčasovost a obecně lidskou platnost dílo promlouvá velmi živě.*“¹¹ Podobně jako v *Krabatovi* jde o propracované filozoficky podložené dílo, které lužickosrbské literatuře přineslo to nejlepší, co v próze může vzniknout. Obě knihy mají svůj význam i v tom, že jsou postaveny na základně čistě lidské (humanistické – jak se říkalo) bez přímé vazby na náboženské vyznání. Doplňuje je sbírka rodinných*

4) V určitém smyslu si lužickosrbská poezie drží náskok nadále v osobě Kita Lorence a Róži Domašcyny, kteří dokáží nepovrchně kombinovat lužickosrbský (slovanský) a německý (germánský) kánon. Tento vývoj si můžeme představit u některých „multikulturních“ autorů budoucího světa.

5) Česky vyšlo v roce 1953 pod názvem *Na mezi roste pšenice*.

6) Česky jako *Romance bez hranic* (Lidová demokracie, Praha 1964).

7) Slovensky jako *Cesta do Krakova* (Východoslovenské vydavateľstvo, Košice 1978).

8) Česky jako *Krabat* (Práce, Praha 1982).

9) Česky jako *Čarodějny mlyn* (Práce, Praha 1971).

10) Česky jako *Obraz otce* (Odeon, Praha 1987).

11) Helena Ulbrechtová-Filipová, *Obraz Lužice a její literatury v době socialistického Československa a po jeho rozpadu. Marginalizace slovenských vlivů v novém pluralitním modelu lužickosrbské literatury* (ve sborníku *Západoslovenské literatury v českém prostředí ve 20. století*, Slovanský ústav AV ČR, Praha 2004), str. 320.

vzpomínek Moja protyka (1979), která v tradici a všednosti nachází hlubší filozofický rozměr. V tom vyniká **Naša družica šnóra**, příběh náhrdelníku z mincí ke kroji katolické družičky, který se dědí z pokolení na pokolení.

Lužickosrbské drama zbavil Bržzan zaostalosti dramatizací knihy **Stara Jančowa** (1959), kde využívá postupu epického dramatu Bertolda Brechta, který na díle před svou smrtí částečně spolupracoval.¹² Bržzan psal často i pro děti, za všechny jmenujme knihu Rifko (1993) o jezevčícovi a jeho pohledu na svět.

Bržzan se za svůj život stal nejvýznamnější a neznámější lužickosrbskou literární osobností. Svoji tvorbou rozorol meze tradičního pojetí lužickosrbské literatury. Počáteční básně a povídky vydal v roce 1951 i německy pod názvem *Auf dem Rain wächst Korn*, tato kniha se stala první celou sbírkou lužickosrbského autora v němčině. Bržzan se ve svém díle zasloužil o radikální změnu obsahu, jeho jazyk je od počátku „bržzanovský“ lidový, kultivovaný,¹³ což dává zejména prozaickým útvarům na spádu. Většina děl vyšla současně v lužickosrbském a německém znění. V poezii Bržzan eroduje až k volnému verši, čímž vydláždil cestu plně svobodné tvorbě Kita Lorence.

12) Na to poukazuje sám Bržzan v knize: *Dramy, Zhromadžene spisy 7* (LND, Budyšin 1971), str. 18–19.

13) *Toho dociluje například vytvářením nových obrátů, nelze zobecnit.*

Krabat (1976) – počátek knihy

Přesně uprostřed našeho světadílu – tedy i světa, jak mnozí zdejší mylně věří – pramení Satkula, říčka, která spojí sedm vísek a pak narazí na řeku, která ji spolkne. Stejně jako atlasy, ani moře říčku nezná, ale bylo by to jiné moře, kdyby nepřijalo i vodu Satkuly.

Těch sedmero vesnic podél potoka jsou čisté a dobře se v nich žije; ale nejsou ani přehlcené lidmi – ti lidé však mají svůj svéráz – nezapsali se nijak velkým písmem do světových dějin, i když se jim světové dějiny zrovna nevyhýbaly, pokud šlo o příděl menších či větších válečných útrap, dílčích bitev, smradlavých pařátů černého moru, velkých nebezpečí a velkých nadějí. Tyhle vesnice si přehazovali sem a tam tací i onací páni, z nichž každý si postavil svoji šibenici na pravé či levé straně potoka.

Války, bitvy, černý mor jsou zapomenuty, páni v prachu, šibeniční vrchy bezvýznamnými kopci – světové dějiny by o vesničkářích na Satkule nevěděly nic, kdyby tu nebyl žil Krabat. Jeho narození však není nikde zapsáno, a že by zemřel, o tom nemůže být ani řeči. Lidé se přou, kým a čím vlastně byl: jestli hrdinou nebo čtverákem, nějakým strejdou, kterému vtipné kaše nebylo nikdy dost, jestli byl filozofem, který nikdy ani nepolíbil ženu, nebo snad populárním hudebníkem, před kterým žádná sukně neutekla daleko; zda byl mužem, který hledal pevnou zemi ve hvězdách, nebo mužem, který našel nebe na zemi, jestli to byl věčně mladý nebo šedivý, unavený stařec, na kterého smrt zapomněla – zkrátka, kolik lidí, tolik soudů.

Většina lidí ale svůj názor nevyjádří jasně, výstižně a bez vytáček v krátkých srozumitelných větách – jak by vám to předvedli filozofové a další, po všech stránkách života ostřílení, jenže oni vyprávějí – často velmi podivně – příběhy, které mají za pravdivé a chtějí, abyste jim věřili, nebo si vymýšlejí příklady, které by měly popsat jejich taký či onaký názor, avšak tyhle příklady jsou často jako zelené ořechy, které ještě visí na stromě. Nehledě na to všechno se vám ale zdá, že na každém z těchto vyprávění a příměrů je něco pravdy a skutečnosti. Jakmile se je ale snažíte všechny spojit do jednoho celku, nejenže jde jedna proti druhé, ale i proti skutečnosti samé; je to, jako byste chtěli nějaké nerovné mnohoúhelné cosi nacpat do krabice od bot stejného objemu.

A teď si představte, že jsou – a v každé době byli – lidé, kteří mají čtverhrannou krabici od bot – nebo kulatou od klobouku – za takřka posvátné těleso a všechno, co se tam nevejde, proklínají

jako kacířské. Takoví lidé se zmocňovali i zpráv o Krabatovi a otloukali, ořezávali a osekávali je tak dlouho, až se jim podařilo ten zbytek bez větší námahy instalovat ve svojí realitě kloboukové krabice. Tohle ubohé torzo zní takhle: Krabat vyrostl na konci třicetileté války jako syn chudých, přesto však poctivých rodičů. Jako mladík se pak zaběhl do černochlumeckého čertovského mlýna, kde se učil čarovat. Později svého mistra přemohl v boji na život a na smrt a sám se stal čarodějnickým mistrem, hodným a veselým, přítelem chudých i krále, kterého zachránil před pohárem jedu a vysvobodil ze spárů tureckého sultána. Postupně čaroval stále méně a méně – dalo by se říct už jen v nejvyšší nouzi – a svého černého umění se nakonec úplně vzdal a zemřel jako ctihodný stařec. Na znamení jeho spasení se v hodině smrti na hřebenu střechy jeho domu snesla bílá holubice.

Tohle všechno pěkně a libě zní v uších lidem, co si raději nechají uplácat kulatou báčorku, než aby se poškrábali o hranatou pravdu, a kteří takový čarodějný život Krabata mají jen za výjimku potvrzující pravidlo, takže jeho konečné „spasení“ v zásadě s Krabatem nemá nic společného, ale je pouze zinscenováno, aby se to mimořádné na konci zase proměnilo zpátky v řádné: V talíři jáhlů s mlékem, posypaných skořicí a cukrem a politých hnědým máslem, se utopí kulička temné, neprozkoumané plazmy.

Tahle pohádková verze pro děti zřejmě uspokojí i lidi, kteří – abychom zůstali u třicetileté války – například nevědí, že v den podepsání míru v Osnabrückeru si Krabat v jedné písčinné pekl ježka a že vůně pečeně k němu přilákala tři kluky z blízké vesnice. Ves se jmenovala Róžant a byla jediná na Satkule, která přežila válku, kolem dokola bylo všechno opuštěné; ale i v téhle vesnici živořily už jenom ženy a děti.

Krabat se o svoji pečínku podělil s kluky, kterým už hlad v břiše bubnoval; nikdo se dosyta nenajedl, ale nikdo ani nezůstal hladový, a kdo přímo nešilhá hlady, ten řeší i jiné věci než svoje břicho. A tak vzal jeden z kluků do ruky Krabatovu poutnickou hůl z ebenového dřeva, která měla těžkou kulatou hlavici ze slonoviny. Do hlavičky stejně jako i do hole byl vyřezaný Adam a Eva, had zvědavosti a strom poznání. Děti příběh neznaly, Krabat jim ho vyprávěl.

„Kdybys byl Adam,“ zeptal se potom jeden z kluků: „taky bys to jablko jedl?“

„A ty?“ zeptal se Krabat jeho.

„Ne,“ řekl kluk. „Byli bychom ještě v ráji, nepřišli by vojáci a nezabili naše táty.“

V ubohých chatrčích okolo kapličky Panny Marie z lesa postavené z hrubých polních kamenů nepřežil poslední návštěvu vojenské hordy jediný muž ani stařec.

„Vlci přicházejí už i ve dne,“ řekl kluk. „Ani se nás nebojí.“

Krabat se chopil svojí hole, která ho provázela na všech cestách a byla jednou holí poutníka, jednou kyjem proti vlkům, takým i onakým, zabodnul ji hluboko do písku a zeptal se dětí, co by asi byl ten ráj, který jim Adam a Eva ztratili.

Jedno dítě řeklo: najíst se, druhé: žádní vojáci, třetí: žádný vlk. Krabat kývl a pomyslel na zemi Bezestrachu.

Poslal děti domů, a když odešly, jeho poutnická hůl se změnila na věšák, a na věšáku visela mnišská kutna z hrubého plátna.

Pozdě odpoledne se dominikánský mnich nastěhoval do prázdné chatrče vedle opuštěné kapličky, a zhruba ve stejné době se z opačné strany přišoural do vsi zarostlý, dlouhými válečnými lety potrhaný a poškrábaný voják. Byl ještě dost mladý, aby se dočkal dlouhého života, kdyby tímhle životem nebyla vojenská služba, byl veselý a měl u sebe lesklou trubku. Mnich a voják se setkali, a mnich, když ho nikdo neslyšel, říkal vojákovi Jakube. Nazítří svolal voják svojí trubkou ženy a děti ke kapličce, a mnich jim kázal o slovech: Jablko máte jíst, když musíte... Tahle slova nebyla zapsána ani v katolické ani v luteránské bibli, jsou to lidská slova, řekl mnich, a říkal jim o jejich vesnici a ne o božích nebesích, a mluvil tak, že ženy byly na konci spíš veselé než zbožné. Po kázání oddal cizího vojáka s jedenácti mladšími vdovami a vdavek schopnými dívkami, o ostatní se chtěl postarat sám.

Ještě než uplynul rok, zapsal mnich do křestní knihy osmnáct dětí, jedenáct pod jménem „Šwedžic“, protože voják prý byl Švéd – a osm jménem „Domanja“, vždyť přece mnišská kutna patřila svatému Dominikovi.

Mnich a voják se svorně postarali i o ostatní pustá pole, zaseli proso a len, zabíjeli vlky a kdejakého nenechavce, který chtěl natahovat prsty, naučili natahovat nohy.

Jednoho dne se konečně vydali za ztraceným obrazem Panny Marie z lesa, který poslední tlupa švédských vojáků z kapličky ukradla a odvezla. Stará žena se tehdy za Švédy plížila, aby madonu zachránila. Vyprávěla, že obraz, sám o sobě velmi malý, dále a dále těžknul. Když stařenu zahlédl švédský voják a zbil ji, až se nemohla hýbat, Švédové už museli do vozu, na kterém madona ležela, zapřahat šest párů koní, vyprávěla stařenka. Už měli jenom čtyři koně volné – daleko určitě s kradeným obrazem nedošli.

Krabat, ten mnich, a voják Jakub s trubkou našli obraz nepoškozený pod jednou lípou. Lípa se silným kmenem a obrovskou korunou stála na šibeničním vrchu, a Krabat ji znal, i Jakub Trubač ji znal, a Krabat řekl: „Narozený a zemřelý, zemřelý a narozený,“ a jeho přítel Jakub zahrál píseň, husitský chorál, nikdo ho tu neslyšel už po dvě stě let. Zatloukli do kmene stromu silný hřeb a pověsili na něj ten obraz Panny Marie z lesa. Pro chudinkou, pustou kapličku namaloval Jakub Trubač nový obraz. Jeho madona měla dlouhé hnědé vlasy, v jejích očích bylo vidět, že znala strach. Ale leckterý prosebník, který plný strachu přišel se žádostí o pomoc, spatřil, jak se usmála.

Ten ukradený obraz ale stále ještě visí na oné lípě, a lidé vyprávějí, že jednou bude válka a nikdo nebude moci uniknout. Pod touhle lípou se ale setkají dva, jeden přijde od východu, druhý od západu, jeden u sebe bude mít bohatě vyřezávanou poutnickou hůl, druhý trubku, a budou se jeden druhého ptát: „Bratře, jak ses zachránil?“

Ani jeden nedokáže odpovědět, budou vědět jen, že bílý holub nesedí na hřebeni střechy, ještě ne, stále ještě ne, a že je to vlastně začátek, začátek takový, jako je začátek všech začátků: Země byla pustá a prázdná.

Na tom je něco pravdy a všechno špatně.

Pravda je, že se Krabat a Jakub Trubač pod onou lípou sejdou, jeden přijde od východu, druhý od západu, a jeden přinese srdce, druhý hlavu zabitého Strachu. Na nic nehledě zavolá Krabatův bratr svojí trubkou Čtyři větry, které vyhlásí: Strach je mrtvý.

Pod tou lípou potom Krabat zahrabe zabítý Strach jako vlka, a Jakub Trubač mu bude hrát na poslední cestu, někteří říkají: svaatební píseň, jiní: Tu píseň ještě nikdo neslyšel, a s každou lopatou hlíny se stanou oni sami více hlínou nebo kůrou a kmenem lípy, to neví nikdo. Zbude po nich poutnická hůl s hlavicí ze slonoviny a trubka, která byla na počátku pouhým listem, sevřeným mezi prsty, listem, který zpíval.

A teď konečně ve větvích bílá holubice – ať už to znamená cokoliv, kdo by to dneska dokázal říct, když ještě mnoho životů uplyne do té doby. Ta hůl bude možná zase větví a ta trumpeta listem, vítr fouká a příběh se vypráví:

Na počátku bylo, co si nikdo nedokáže představit. Pak se objevila světluška. Letěla blíž a blíž, a když byla blízko, byla sluncem. Poprvé vyšlo slunce, a to byl Sedmý den.

Sedmý den stvořil PÁN všechno: ženy a muže, pohoří a moře, nebeské vojsko a sebe sama, to Jáhcivíc a ono Nikdydost, ryby a ptáky, chléb a sůl, co vás napadne i co vás nenapadne, taky kořalku k pití a tabák ke kouření.

PÁN sám a jeho vojsko se usídlili na nebesích, všechno ostatní ale ještě stálo a leželo bez ladu a skladu na velké hromadě uprostřed rajské louky, a nikdo nevěděl, co se sluší a patří. Ani muži nevěděli, co se ženami. PÁN byl ale unavený z té nesmírné práce a trošku si zdřímнул. Když se probudil, byl strašný randál, někdo hodil ryby do kořalky, ryby se strašně opily a halekaly nemravné písničky. Tu PÁN zahřměl: „Ticho!“ a tím ryby ztratily navěky řeč.

Ty ženské chtěly mít hvězdy, aby si je mohly nastrkat do vlasů

a bůhví kam ještě, a muži už vylezli nahoru a několik hvězd odřízli – PÁN je totiž rozvěšel na oblohu jako na vánoční stromek. Když zahřměl na ryby, pustili muži v leknutí hvězdy z rukou, nikdo už je nepřivázal, a od té doby plují po obloze a jsou jednou tuhle, jednou támhle. Kdejaký Odysseus by se dřív dostal do svojí Ithaky, kdyby ženské nenechly chlapy na hvězdě.

PÁN, který měl svůj zákon vypracovaný zatím pouze pro ráj, se podíbal za uchem a rychle se rozhodl: „Takže dávejte pozor! Já teď všechno to haraburdí rozdělím, kdo něco chcete, zavolejte: Já! Je to jasné?“

Lidem to bylo jasné. PÁN zvedl z hromady, co mu zrovna přišlo pod ruku, například slona.

Jeden černoch zavolal: „Já!“ a dostal slona. Teď držel PÁN v ruce koně. Krabat a nějaký muž ve vznešeném loveckém obleku stáli vedle sebe, a oba zavolali: „Já!“

„Kdo byl první?“ zeptal se PÁN. To nikdo nemohl říct jistě. Proto poručil: „Zakřičte ještě jednou. Kdo bude křičet hlasitěji, dostane koně.“

Vznešený pán křičel hlasitěji, všichni to slyšeli, dostal tedy koně. „Takže ty dostaneš krávu,“ řekl PÁN a dal Krabatovi krávu.

Nyní byl na řadě pes. Zase ho chtěli oba.

Lovec řekl: „Až pojedu na lov, budu potřebovat psa, kůň a pes patří k sobě.“

PÁN řekl: „To je fakt,“ dal mu psa a řekl Krabatovi: „Takže tobě dám kočku.“

Nakonec rozdělával pole, louky a lesy. Ten vznešený pán upozornil na to, že tyhle části země by měly logicky připadnout jemu. Protože jak by mohl jinak svobodně lovit, kdyby pole, louky a lesy nepatřily jemu.

Vlastně má pravdu, pomyslel si PÁN.

Ale Krabat řekl: „Kde potom vezmu krmení pro svoji krávu? A navíc jsem vyučený rolník.“

Vznešený pán řekl: „Krmení pro svoji straku si můžeš kosit na mých mezích, a práci na poli dostaneš ode mě.“

Pánubohu ten obchod připadal jak z kuchyně kulovských handlířů, ale už se smrákalo, a on už to chtěl mít všechno za sebou.

„No, pro mě za mě,“ řekl, tak nějak bez nálady: „uděláme to tak.“

Viděl, že je Krabat smutný, naklonil se k němu a šeptl mu do ucha: „Dám ti věčný život, dokud...“ V tu chvíli vedle něj zařval lev, a nikdo nedoslechl konce věty, ani Krabat ne. Nakonec, už po cestě do svého ráje, sáhl PÁN do kapsy a podal Krabatovi skřívanka.

„Ten zná všechny písničky,“ řekl. „Dám ti ho.“ Ještě jednou se na něj usmál, trochu smutný, jak se zdálo: všechno neproběhlo tak, jak by si přál. Asi z toho bude pěkný galimatyáš. A to si ani nevšiml, že lovec potají sebral i to Jáhcivíc a Nikdydost.

Biblická hora Ararat ležela ještě v plném slunci, ale tady dole už voněly fialy a pelyněk jako při západu slunce.

Ten vznešený pán s koněm přišel ke Krabatovi: „Podrž koně!“ Krabat držel koně za uzdu, a ten pán vypálil zvířeti žhavým železem do kůže svůj erb: vlčí tlamu, otvírající se proti hoře. Kůň zařval, a místo páchlo spáleným masem.

Krabat zareptal: „K čemu to děláš?“

„Protože je můj.“ Muž chytil psa, pes kňučel, když mu žhavé železo páliho kůži, pak ale zase olizoval ruku svého pána. Ten ho odkopnul, a pes vrtěl ocasem.

Krabat hladil koně po nozdrách.

„Až bude mít mladé,“ řekl: „můžeš mi jedno dát.“

„Jedno tvoje oko za ocas hříběte, druhé oko za jeho hlavu,“ odpověděl muž.

Krabat se posměšně zasmál, vzal kočku a posadil ji krávě na pravý roh, chytil ji za levý a táhnul odsud, nějakou dobu podél rajské zdi. Když za horou Ararat vycházel měsíc, ulehl Krabat k nočnímu odpočinku.

Na nebesích ale mezitím uprostřed večerních obřadů archanděl Lucifer bez sebemenšího důvodu vyvolal spor s PÁNEM. Nejdřív kritizoval jenom některé, snad opravdu kritikyhodné detaily stvoření; tak kupříkladu předpokládané objevení Ameriky

měl za předčasné; i o tisíc let později, míní, z toho bude pořád dost velká škoda. Stejně nestydatě nazýval melodram o zakázaném Evině jablku vskutku nedovařenou komedií: namísto toho, aby se Adamovi zakazovalo jablko, měla by se Evě povolit jistá pilulka.

V podstatě jako antifon na takovéhle kverulantství zazpíval archanděl Michael nekonečnou kantátu Co PÁN Činí Dobře Činí. Takové chování už tenkrát volnomyšlenkáře spíš provokovalo, než uklidňovalo, a tak Lucifer, teď už bez obalu, zdůraznil, že s PÁNEM zásadně nesouhlasí, zejména v rozdělení světa. PÁN totiž, stručně a jasně řečeno, už samým stvořením toho Reissenberka – tak nazýval Lucifer vznešeného lovce –, především ale jeho jasným protežováním proti Krabatovi svalil na lidi velké břemeno – takové, pod kterým budou křiví a hrbatí, dokud se ho nezbaví. PÁN, oněmělý rozčilením z takové drzosti, lomil rukama, a Michael přišel s novou písničkou: Jen Nouze Učí Zbožnosti, a Reissenberk bude tím pravým, kdo naučí lidi modlit se. Stejně tak se postará o to – zpíval Michael –, aby svět nebyl ukolébán v trapném poklidu, a na zemi se zabydlí tak dokonale, že bude celá vzhlížet k nebesům. Přitom Michael vzpínal svůj ohnivý meč tak, jak to dělávaly později celé generace Reissenberků jednak na pomnicích, jednak při vyhlašování císařů, válek a podobných vítězoslavných národních příležitostech.

Lucifer zhnuseně plivnul na ohnivý meč – pročež Michael zmizel v oblaku páry– a řekl PÁNU, s tímhle fanatickým mečí-mamlasem Michaelem a oním tlamatým Vlkem –, s takovým dravcem budeš muset dávat zatraceně pozor, aby se ti svět nerozpadl pod rukama dřív než podle plánu, PÁN už ale Luciferovi nedopřál sluchu a zprostil ho všech úřadů a povinností, zvláště pak práva nosit před ním sedmiramenný svícen a starat se o jeho záračné hole. PÁN si svého času, bez skutečné potřeby, spíš na hraní – pro všemožné druhy zázraků nechal vyrobit různé záračné hole, některé prosté a hladké jako dirigentská taktovka, jiné zase bohatě vyřezané.

Lucifer ani nepomyslel na to, že by se nechal úplně zatlačit do kouta, nejenže si potajmu uchoval svoji funkci pána hada zvědavosti, ale z PÁNOVÝCH holí ukradl jednu z nejmocnějších a nejkrásnějších.

Když už ne koně, tak ať má aspoň hůl, pomyslel si pořadně a ve spánku Krabatovi vtiskl do ruky slonovinovou hlavici hole.

Tahle hůl byla – mimochodem – Hůl Velkých Divných Žertů PÁNA; asi už se nikdy nedoví, že se hůl ztratila, ale potom už nikdy nenatropil žádné takové legrační anebo strašidelně komické věcičky jako dinosaury, létající draky a klokany, snad ještě toho Gargantuu a – možná – posledního císaře Viléma, který se mu ale po žádné stránce ani způsobu moc nepovedl.

Ráno se tedy Krabat probudil a všiml si hole, točil jí sem a tam; myslel na to i ono, až – když si prohlížel vyřezanou Evu – pocítil touhu po ženě. Takovéhle myšlenky ho stejně unavily jako rozrušily, vrtaly v něm chuť i nechut, ten skřivánek mu lezl na nervy, ustavičně samé tralala, Krabatovi se to zdálo povrchní a přihlouplé a jeho stavu zcela nepřiměřené – lehl si zase do trávy a ještě jednou usnul.

Když se znova probudil, seděla vedle něho dívka. Měla na sobě hrubě tkané lněné šaty, upravila si hnědé vlasy, důkladně si Krabata prohlédla, ze zvědavosti či s rozmyslem, a řekla: „Dobrý den!“

Krabat by se jí rád dotkl, ale možná to byl jenom sen; sny jsou ke snění a ne k osahávání. Podojil krávu a nabídl dívce mléko a ona pila, sny žádné mléko nepijí.

Ona řekla: „Já jsem Směva.“

Když se vydali na cestu, zeptala se, kam jdeme. O tom se nedá mluvit, když ani nevíte odkud, Krabat tedy neodpověděl. Později řekla dívka, že mu bude říkat Milčan. Jistěže raději mlčel a poslouchal ji, než aby klábosil jako vítr s trávou a se stromy.

Dívka si hrála s kočkou a zpívala si se skřivánkem, ale to, na co se ptala, nezapomněla; řekla, půjdeme tam, kde budeme šťastní.

Znala tolik slov a taková podivná slova, pomyslel si Krabat

a řekl: „Budu nám hledat zemi Štěstí.“ Zeptala se, jestli je to daleko. Když je takové slovo, musí být i taková země, řekl.

Navečer našli říčku, dva mužské skoky širokou – s dobrou, čistou vodou. Směva, která všechno, co se jí líbilo, ověnila jménem – nejspíš si vymyslela i svoje vlastní –, pojmenovala říčku: „Satkula.“

Přeloženo z knihy Krabat, str. 5–7, 7–9, 9–11, 11–13, 14–15, 15–16 (Ludowe nakladnistwo Domowina, Budyšin 1976).

Z DOMOVA

Dne 17. března se konala **valná hromada Společnosti přátel Lužice**. Staronovým předsedou byl zvolen Hanuš Härtel, místopředsedy jsou Leoš Šatava a Petr Kaleta. Členy předsednictva se dále stali: Radek Čermák, Ondřej Doležal, Antonín Kříž a poprvé Klára Poláčková, účetní SPL. Revizní komisi tvoří pánové Hakl, Kadlec, Maiello. Později plánujeme otištění delší zprávy nebo při dostatku místa celý zápis z valné hromady. *odo*

Z HORNÍ LUŽICE

Mačernorěčne poskitki hinu je název rozhovoru dlouholetého redaktora Serbských Nowin Alfonsa Wičaze s ředitelkou Ludowého nakladnistwa Domowina Markou Mačijowou o těžkých následcích snížení dotací od Založby za serbski lud. Nakladatelství dostane na rok 2007 skoro o 90 000 eur méně než v r. 2006. Toto snížení ohrožuje poslání nakladatelství LND rozvíjet, vydávat a šířit lužickosrbské tištěné slovo ve formě knih, novin a časopisů. Úspory v administrativě jsou už vyčerpány. V praxi to znamená, že část vydání knih, plánovaných na r. 2007, musí být vyškrtuta: např. *učebnice dolní lužické srbštiny pro dospělé* (ačkoliv je už přes rok rozebrána), *nová kniha pro děti od Měrky Mětowé*. Rýmovník *Serbske runozynki*, který K. Lorenc právě dokončuje, může vyjít až v r. 2008 (místo 2007). Ale to není vše. Ohroženo je i dlouhodobě plánované (a pro výrobu drahé) vydání obsáhlých slovníků.

Méně knih, to zároveň znamená méně příjmů, a méně příjmů zase znamená méně knih.

Budou postiženy i noviny a časopisy. *Rozhlad* letos vyjde bez dvojčísla. *Nowy Casnik* se už nemůže vydávat s přílohami a musí omezit i barevnost. Šestistránková čísla *Serbských Nowin* budou silně omezena, ve všední dny nebude žádné číslo barevné. *Sokotske listy* a *německou přílohu Serbských Nowin* LND ruší.

Kdyby nakladatelství takto omezenou dotaci odmítlo, nedostalo by vůbec žádnou. *(SN 9. 2.)J-a*

Všichni starostové, kteří mají ve svých obcích **lužickosrbské školy**, zaslali otevřený dopis saskému ministrovi školství Steffenu Flathovi. V dopise odmítají návrh, podle kterého by měly lužickosrbské školy přejít pod novou nadaci pro lužickosrbské školy. Domowina zveřejnila stanovisko k otevřenému dopisu. Podle něj Svazové předsednictvo neschválilo přechod škol do veřejnoprávní nadace a nemá záměr zbavit dvoujazyčné obce zodpovědnosti za školy. *(SR 18. 2.) odo*

Lužickosrbské **turistické informace** nyní mají společné telefonní číslo. Na číslo +49 (0) 3591/550 333 se zájemci dovolají na Lužickosrbskou informační službu w Budyšině, Lužickosrbské kulturní centrum w Slepém a „Lodku“ w Chotěbuzi. *(SR 5. 3.) odo*

Svazové předsednictvo Domowiny se obrátilo na **Školský úřad w Chotěbuzi** se žádostí, aby na chotěbuzském Dolnolužickosrbském gymnáziu byli zástupcem a koordinátorem vyššího stupně jmenování odborníci mluvící lužickosrbsky. *(SR 11. 3.) odo*

Na budyšínském tuchorském hřbitově se 7. března konala **vzpomínka na Božidara Dobruckého**. Tento syn slovenského evangelického duchovního, žijícího od roku 1883 v Lužici, si získal velké zásluhy v poválečných letech při zakládání lužickosrbských kulturních institucí a též se podílel na zřízení studia sorabistiky v Lipsku. (SR 11. 3.) odo

Obyvatelé obce Slepo dostanou vyrovnání za klesající spodní vodu. Energetický koncern Vattenfall převezme 60 procent výdajů na vodu, jestliže domácnost za rok spotřebuje více než 83 metrů krychlových, např. když není ve studnách dost vody na zalévání zahrádek. (SR 11. 3.) odo

z DOLNÍ LUŽICE

Na berlínském filmovém festivalu Berlinale byl uveden film, na kterém spolupracovali dva Srbové. **Tomaš Janca a Pětr Thiemann**, oba původem z Budyšina, se podíleli na dokumentárním filmu Rudý Elvis režiséra a scenáristy Leopolda Grüna. Devadesátiminutový film se věnuje postavě amerického zpěváka a divadelníka Deana Reeda, který v NDR získal obrovskou popularitu a svůj život ukončil v roce 1986 sebevraždou. Produkce a kamery se chopil Tomaš Janca, Pětr Thiemann měl na starosti produkci.

(BSR 12. 02.; www.theredelvis.com/)
sto-redakčně zkráceno

42 lidí přišlo 4. března do kostela ve Smogorowje na **letošní první bohoslužbu**. Kázal farář Hans Christoph Schütt z Dešna na téma *Pamatuj, Pane, na svoje milosrdenství*. O příští srbskou bo-

hoslužbu se postará farář ve výslužbě Dieter Schütt o Velikonočním pondělí v Picně. (BSR 5. 3.) sto

5. března začal první **kurz srbského jazyka a kultury v Dešně**. Přihlásilo se do něj pět lidí. Z vybraných textů cvičí účastníci kurzu časté jazykové obraty a základní slovní zásobu, kromě toho se seznamují také se srbskými dějinami a kulturou. Podobné kurzy už začaly během ledna v Bórkowach a Lubině, čtvrtý bude otevřen 15. března v Janšojcích. (7. 3.) sto

Na jaře (květen/červen) vyjde tzv. *sešit o přesídlení* pro všechny **obce Slepjanské farnosti**. Sešit bude mít název Struga, neboť tato říčka je spojovacím prvkem regionu. Vydavatelem sešitu s informacemi o plánovaném přesídlení a bagrování je koncern Vattenfall. Podobné publikace vydal už pro Chusej, Rogow a Gózdž. (7. 3.) sto

Od začátku března je v prodeji **druhý lužickosrbsko-německý velikonoční tolar**. Je ve dvou variantách, ve stříbře a ve zlatě. Na líci je velikonoční jezdec s figurou Krista, na rubu mapa Horní a Dolní Lužice. Numismatici a další zájemci si ho můžou objednat, stříbrný tolar stojí 30 eur, zlatý dvě stě. Na loňském prvním velikonočním tolaru bylo znázorněno procesí velikonočních jezdců. (7. 3.) sto

Evangelická církev Berlína, Braniborska, Dolního Slezska a Horní Lužice **omezila podporu Lužickým Srbům**. Dosud byla každoročně pořádána sbírka na lužickosrbské bohoslužby, to už není pravda. Ještě není jasné, zda zůstanou honoráře za bohoslužby v lužické srbštině. **Bernd Pittkunings**

Leoš Šatava, Sprachverhalten und ethnische Identität sorbischer Schüler an der Jahrtausendwende. [Jazykové chování a národní identita lužickosrbských studentů na přelomu tisíciletí] Spisy Serbskeho instituta 39 (Ludowe nakładnistwo Domowina, Budyšin 2005)

Pražský etnolog a sorabista prof. Leoš Šatava v této knize předkládá zatím nejobsáhlejší studii o současné situaci lužickosrbské mládeže v Horní Lužici. V letech 1996–2001 zkoumal autor pomocí dotazníků vztah studentů k lužickosrbskému jazyku a kultuře na Lužickosrbském gymnáziu a šesti ZŠ 2. stupně. Díky podrobné statistické dokumentaci se čtenář dozví o dalekosáhlých zjištěních o etnické a regionální identitě mládeže, recepti lužickosrbské kultury, jazykových schopnostech a aktivním užívání jazyka a kultury. Současně uvádí návrhy, jak by měla být mobilizována tato generace, ve které se skrývá rozhodující potenciál pro další přetrvání „srbskosti“.

račk

Pawoł Völkel, Prawopisny słownik hornjoserbskeje řeče. Wobdžětał Timo Meškank. 5., wobdžětaňy a synlje rozšěrjeny nakład 2005. LND Budyšin 2005, 703 s.

Slovník (obdoba Pravidel českého pravopisu) obsahuje všechna hesla 4. vydání z r. 1981. Počet hesel vzrostl přibližně o 7 700, takže jich obsahuje asi 52 000. Nové vydání navíc vysvětluje slova méně známá (kvalifikátory nebo slovně). Jazyk slovních vysvětlivek je lužickosrbský (což hodnotím kladně). Heslová slova, která se v novém vydání píšou jinak než dříve, jsou vytištěna červeně. To uživatelům, zvyklým na dosavadní pravidla, usnadňuje práci. Pravopis se řídí ustanovením Hornolužickosrbské jazykové komise (až do června 2005).

Novinky v pravopisu oproti 4. vydání:

1. Pořadí písmen: *ć*, *Č* následuje po *č*, *Č*, nikoliv jako dosud po *t*, *T*. (Nepovažují tuto změnu za šťastnou, protože jde o hledis-

ko formální, nehledící na etymologii. Také se tím mění pořadí, na něž si uživatelé za posledních 50 let zvykli.)

2. Dosavadní spojení písmen *dž*, *Dž* je důsledně nahrazeno písmeny *dź*, *Dź* (např. *dźungl*, č. džungle).

3. U odvozenin od místních jmen, jejichž kmen končí původně na *sk*, *sč*, *st*, *sc* se tato skupina píše *šč*. Např. *Chróscicy* [n. Crostwitz], *Chróšćan* (= obyvatel Chróscic), *Chróšćanski* (= přídavné j.); *Łusk*, *Łušć* [n. Lauske], *Łušćan* (obyvatel Łusku, Łušće), *Łušćanski* (příd. jméno); *Lipsk* (č. Lipsko, n. Leipzig), *Lipšćan* (obyvatel Lipska), *Lipšćanski* (č. lipský).

4. Podstatná jména jako *radijo*, *widejo*, *sterejo*, *trijo* ... se píšou s *j* před koncovkou.

5. U podstatných jmen na *-oo*, *-u* se vkládá *w* při skloňování a v odvozeninách před lužickosrbskou příponou začínající samohláskou. 6. pád j. č. těchto slov končí na *-wje*

Příklad: *coo* (č. zoo), *do coowa*, *w coowje*, *konguru* (č. klokan), *konguruwa*, *wo konguruwje*, *konguruwowy* (příd. j.).

6. V 1. pádě j. č. se může vsunout *w* u podst. jmen, která mají *o* nebo *u* těsně před koncovkou. Příklad: *statua* / *statuwa*, *Nikaragua* / *Nikaraguwa*. *W* je nutno vsunout při skloňování a u odvozenin před lužickosrbskou příponou začínající samohláskou, např. *statuwowy*.

Oproti 4. vydání z r. 1981 je 5. vydání ochuzeno o systematické poučení o pravopisu a interpunkci. T. Meškank to vysvětluje tím, že Hornolužickosrbská pravopisná komise tato pravidla ještě dost důkladně nepropracovala. V dalších vydáních bude toto poučení doplněno.

Dále T. Meškank navrhuje, aby byl u každého heslového slova uveden fonetický přepis. Tento požadavek vítáme. Tím budou vytvořena pravidla spisovné výslovnosti, ta jsou prozatím bolavé místo lingvistické sorabistiky. Sorabistice pak už zůstane jen jeden dluh: sestavit frekvenční slovník, který by se stal východiskem pro menší účelové slovníčky.

Formálně je slovník uspořádan velmi přehledně a důkladně. K tomu přispívají i ukázky výstavby hesel na předešlé. Kromě běžných zkratk (jejichž seznam je uveden) se užívá i dalších znamének. Na s. 685–6 jsou pravidla dělení slov na konci řádky (nesouhlasím však s dělením *njej-sym*, přednost bych dal *nje-jsym*. Na dělení slov je tu mnoho příkladů (s. 687–701). To považuji za zbytečné.

Pravopisny słownik je dílo velmi dobré, bez něhož se neobejde

nikdo, kdo píše (aspoň občas) lužickosrbšsky. Slovník přispívá k ustálení spisovného jazyka, tedy k jazykové kultuře a potvrzuje vzestupný vývoj lužické srbštiny. Je dalším důkazem rozvíjející se

národní kultury, důkazem, že lužická srbština drží na tomto poli krok s ostatními slovanskými jazyky a že národ Lužických Srbů dále žije a je na postupu. **J. Mudra**

Dva zapomenutí lužickosrbští autoři na Teplicku

Mgr. Jiří Wolf

Literární mapa Teplicka je velice pestrá, ale s ohledem na zájem současných historiků literatury má také celou řadu bílých míst. Samostatné pozornosti se dosud nedočkali jak výrazní představitelé české předbělohorské literatury, jako byl bílinský katolický farář Jan Peit Hostounský († po 1617) či evangelický duchovní z Bořislavi (později exulant) Michael Longolius († 1628), tak např. hebrejský pišící kabalista ze Sobědruh Zacharias Mendel († 1712). Stranou většího zájmu z české strany jsou však také novodobí němečtí spisovatelé, kupř. v Teplicích narozený významný dramatik Anton Franz Dietzschmidt († 1955). Mezi opomíjené zajímavé postavy někdejšího literárního života v regionu patří rovněž dva lužičtí autoři, kteří na Teplicku prožili část svého života, Romuald Domaška a Pawoľ Wićaz.

Starší z obou, Mikławš Domaška byl rodákem z hornolužického Koslowa (Kasslau), kde se narodil dne 21. (podle jiných zdrojů 28.) července 1869 v rolnické rodině. Rozhodl se pro kněžské povolání a studoval v Lužickém semináři v Praze. Doba Domaškova pobytu v Praze spadá do let 1885–1889, tehdy byl také členem spolku „Serbowka“. Posléze vstoupil do cisterciáckého kláštera v Oseku na Teplicku. Dne 26. září 1891 zde přijal obláčku a řeholní jméno Romuald, 6. října 1895 se stal klášterním profesem. Svou první mši sloužil dne 12. července 1896. Prostředí Oseka jej inspirovalo k napsání povídky *Le chevalier de Saxe*, kterou vydal spolu s *Pokladopytařem* knižně až v roce 1931. Z Oseka Domaška odešel a zakotvil ve významném centru lužické katolické zbožnosti a mariánském poutním místě – Róžantu (Rosenthal). Výsledkem Domaškových archeologických, historických a vlastivědných zájmů o Róžant je publikace *Tysac lět hnadowne městno Róžant*, vydaná v Budyšině v roce 1928. Napsal však také divadelní hru o P. Marii Róžantské. Nímoto vydával pod pseudonymem Ilсан v časopisech *Lužica* nebo *Serbske nowiny* povídky jako *Pilatusowy jězor*, *Khodojty* nebo *Napoleon a serbski wojak*, které byly „dychtivě čteny lužickými čtenáři“. V roce 1933 po nástupu nacismu v Německu

musel Domaška opustit Rožant a následně se vrátit zpět do Oseka. Nakonec však P. Romuald Domaška odešel z Oseka do rodné Lužice, kde také zemřel dne 2. července 1945 v obci Worklecy (Räcklewitz).

Na kěrchowje komorku /serbskim měč chcu póslanu. Toto si přál také druhý z obou spisovatelů Pawoľ Wićaz, avšak zemřel a byl pochován v Čechách, na Teplicku. Podle svého lužického rodiště, kde spatřil světlo světa roku 1901, se psal někdy Wićaz-Chrošćanski. Vyšel z nuzných poměrů. Chtěl studovat, ale musel si na živobytí vydělávat prací u sedláků. Po první světové válce navštěvoval školy v Polsku, potom v Čechách. Na vysokoškolská studia však kvůli chudobě nemohl pomýšlet. Ovšem již tehdy začal psát básně s vlasteneckým nábojem. V Čechách vstoupil Pawoľ Wićaz do kongregace Misionářů Nejsvětějšího srdce Ježíšova (Congregatio Missionarium SS. Cordis Jesu), založené v roce 1878 ve Francii a od roku 1907 působící v českých zemích. První dům této kongregace vznikl v Dubí na Teplicku. Právě tam přišel mladý básník s touhou studovat katolickou teologii. Tento sen se mu splnil až v roce 1932, kdy se stal posluchačem pražské theologické fakulty. Ale po roce, dne 13. června 1933 zemřel na tuberkulózu a byl pochován na novosedlickém hřbitově nedaleko Teplic. Protože Wićaz samostaně nevydal žádnou básnickou sbírku, začalo se záhy po jeho smrti uvažovat o posthumní edici jeho poezie, která měla vyjít pod názvem *Z duchom wóćčinskim*. Až v roce 1984 však byl v Budyšině vydán jako 16. svazek ediční řady *Serbska poezija* čtyřicetistránkový výbor z díla tohoto zapomenutého lužickosrbšského básníka.

Tento krátký článek byl sepsán z jediného důvodu. Chtěl upozornit na neprávem opomíjené působení dvou představitelů hornolužické literatury na Teplicku. Kéž bychom se jednou dočkali at už v Oseku, Dubí nebo Novosedlicích pamětní desky, která by trvale připomínala vklad R. Domašky a P. Wićaze do kulturního života teplického regionu.

Pozvánka – „Serbske nalěčo“

Bude se skládat ze tří akcí: vernisáže, autorského čtení a koncertu. Vernisáž fotografií Clemense Škody se koná v sobotu 5. května ve 14 hod. na hlavním schodišti v budově Filozofické fakulty UK, Nám. Jana Palacha 2, Praha 1-Josefov. Tento den bude i čtení mladých autorů almanachu Paternoster od 18 hod. na Světě knihy na pražském Výstavišti a koncert skupiny Deyzidoxs a hosta od 20 hod. v Baráčnické rychtě, která se nalézá v postranní uličce od ulice Tržiště na Malé Straně, nedaleko Amerického velvyslanectví. Spojení: na FF UK se dostanete metrem, trasa A, stanice Staroměstská; na pražské Výstaviště tramvají od stanice metra Holešovice, trasa C a k Baráčnické rychtě taktéž tramvají od stanice metra Malostranská na trase A. Od zastávky tramvaje Malostranské náměstí je to asi 10 minut chůze.

Výstava „Bohumil Malotín: Moja Lužica“

Slavnostní otevření se koná v sobotu 28. 4. 2007 ve 14 hodin v síni Jos. Maštálka ve Vlastivědném muzeu a galerii v České Lípě. Během vernisáže bude představena kniha Vladimíra Jarého *Soupis tisků Bohumila Malotína*.

Děkujeme Magistrátu hlavního města Prahy za poskytnutí grantu ve výši 80 000,- Kč na nový nábytek pro Hórnikovu knihovnu.

Česko-lužický věstník. Časopis o Lužici, sorabistice, literatuře a menšinové politice. Česko-serbski wěstnik. Časopis wo Serbach, serbowědže, pismowstwjje a mjejšinowej politice. Vychází ročně v osmi číslech a dvou dvojčíslech v nákladu 300 výtisků. • Cena jednotlivého čísla 20,- Kč. • Vydává Společnost přátel Lužice/ Towaršnosć přećelow Serbow/ Towarišnosć pšijašelow Serbow, **stýčná adresa:** náměstí Jana Palacha 2, Praha 1-Josefov, CZ-116 38, www.luzice.cz. • **Bankovní spojení:** ČSOB (Poštovní spořitelna) 181 757 044/ 0300. • **Vedoucí redaktor:** Ondřej Doležal, Brožíkova 359, Kladno-Kročehlavy, CZ-272 01, tel. +420 720 330 290, el. adresa: ondrakladno@centrum.cz. • **Redaktoři:** Radek Čermák, PhDr. Zuzana Bláhová, PhD., Mgr. Kinga Kijová, Mgr. Vladislav Knoll, Mgr. Josef Šaur, Dr. Giuseppe Maiello, PhD. • **E-mail redakce:** cesko-luzickyvestnik@centrum.cz. • **Sítový redaktor:** ing. Miloš Malec, milos.malec@seznam.cz. • **Předplatné na rok 2007:** ČR 200 Kč, členské příspěvky 300 Kč, zahraniční 20 €, při platbě v hotovosti 15 €, sociálně slabí mohou požádat o snížení. • **Objednávky:** Klára Poláčková, Pionýrů 310/5, 289 23 Milovice, tel. a SMS +420 607 588 684, el. adresa: polackova.klara@seznam.cz. Abonenci ze ZRN též přez referenta Domowiny za kulturně naležnosće a wukraj, Budyšin. • Předplatné je vázáno na kalendářní rok a je splatné nejpozději do konce března. Pro ukončení předplatného je nutné se odhlásit. Stížnosti na nezaslání vyřizuje Klára Poláčková. • Redakce se neztotožňuje vždy s názory autorů. Za věcnou a slohovou stránku příspěvku odpovídají příslušní autoři. • Používat zdroje ČLV je možné s podmínkou uvedení zdroje a internetové adresy www.luzice.cz, pokud je dílo již zatíženo autorskými právy, platí zásady prvotního zdroje. • Bytí časopisu je založeno na práci dobrovolníků. • MK ČR E 6880 • ISSN 1212-0790